

וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חיטים...

היחידה עוסקת בחג השבועות עם דגש על שמות החג, מנהגי החג ומגילת רות.

חג שבועות

חג שבועות, החל בו' בסיוון, השני לשלוש הרגלים (פסח, שבועות וסוכות), נחוג בסמוך לחג פסח. פסח – חג החרות, זכר ליציאת מצרים, וחג מתן תורה הוא היום בו כרת ה' ברית עם בני עמו, ונתן להם את תורתו. עם קבלת התורה נתלוותה לחרות המדינית עצמאות רוחנית, ובכך הושלמה גאולת העם.

ראשי פרקים:

- א. שמות החג
- ב. הווי ומנהגי החג
- ג. מגילת רות
- ד. דמותה של רות המואבייה

וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חיטים

"ויספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה' ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתיים שני עשרונים סולת תהיינה חמץ תאפינה בכורים לה'". (ויקרא כ"ג, טו-יז).

שמות החג

* חג שבועות

"וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חיטים..." (שמות ל"ד, כב). שבעה שבועות סופרים בין חג הפסח לחג השבועות. ימים אלו נקראים ימי ספירת העומר, בסופם נחוג חג שבועות. במהלך ימים אלו נערך העם והכין עצמו מבחינה רוחנית לקבל את התורה ולהיות ראויים לבוא בברית נצח עם בורא עולם משמעות נוספת לשם "שבועות" מלשון "שבועה" – אותה שבועה שנשבע ה' לבני ישראל בשעת מתן תורה, שלעולם לא יחליף את עם ישראל בעם אחר, והעם נשבע לשמור אמונים לאלוהיו.

* חג הביכורים

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה...ושמת בטנא, והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוהיך...ובאת אל הכוהן...ולקח הכוהן הטנא מידיך והניחו לפני מזבח ה' אלוהיך. וענית ואמרת לפני ה' אלוהיך...ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתן ה' לי" (דברים כ"ו, ב-י). בפסוקים אלו ניתנות הוראות לגבי

הבאת ביכורי האדמה, כאות תודה לה' על שנתן לנו את הארץ ואת פריה. מיום חג השבועות החלו החקלאים להביא את ראשית התוצרת החקלאית שעלתה בשדותיהם, אל בית המקדש. את הביכורים ניתן היה להביא מחג שבועות ועד חג סוכות.

* חג מתן תורה

לפי האמונה ניתנה התורה לעם ישראל במעמד הר סיני. יש לציין שבמקרא לא נזכר מועד מפורש, של חודש ויום למעמד מתן תורה. המועד נרמז בדברים הבאים: "בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים... ייחננו שם נגד ההר" (שמות י"א). חז"ל חישבו שהחודש השלישי מאז יציאת מצרים הוא חודש סיוון וביום השלישי בו, התגלה אלוהים בפני העם. החג בא להדגיש כי התורה ניתנה במועד אחד מסוים – במעמד הר סיני, וקבלת עול התורה מתמשכת מאז בכל יום ובכל שעה.

* חג הקציר

"וחג הקציר ביכורי מעשיך אשר תזרע בשדה..." (שמות כ"ג, טז). תקופת קציר החיטים החלה עוד לפני שחגגו את חג השבועות בארץ ישראל. במהלך החג הקריבו קורבן מיוחד שנקרא "שתי לחם" – שני כיכרות לחם עשויים מקמח שנטחן מהחיטה החדשה, זאת כאות תודה על היבול והתבואה שעלתה יפה.

* עצרת

"ויביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו" (במדבר כ"ח, כו) עצרת, על פי חז"ל, משום שהוא המשכו של חג הפסח (כפי ששמיני עצרת הוא המשכו של חג סוכות). עצרת הוא יום טוב, בו עוצרים כל מלאכה. משמעות נוספת היא עצירה מלשון סיום כלומר, נעילת חג הפסח וספירת העומר המחברת ביניהם.

הווי ומנהגי החג

חג שבועות חל חמישים ימים לאחר חג הפסח. לפי האמונה, ביום זה ניתנה התורה לעם ישראל במעמד הר סיני לפני 3,300 שנים. מציינים את החג על – ידי תפילות מיוחדות, אמירת קדיש, ארוחה חגיגת ואיסור כל מלאכה.

לחג נלווים מנהגים אחדים:

א. אכילת מאכלי חלב ודבש.

ב. תיקון ליל שבועות.

ג. קישוט בירק.

ד. יציקת מים.

ה. קריאת מגילת רות.

* אכילת מאכלי חלב ודבש

א. על שום כך שארץ ישראל היא "ארץ זבת חלב ודבש".

ב. התורה נמשלת לחלב ודבש "דבש וחלב תחת לשונך...".

ג. הגימטרייה של "חלב" היא 40, כנגד 40 יום בהם שהה משה על הר סיני.

ד. לקראת מעמד הר סיני אכלו בני ישראל מאכלי חלב, עד שלמדו להכשיר את הבשר.

* תיקון ליל שבועות

לפי המסורת, בראש חודש ניסן נאמר לעם ישראל המועד הצפוי לקבלת התורה, ובכל זאת, מציינים חז"ל, בני-ישראל היו שקועים בתרדמה. ה"תיקון", רומז על הקלקול או הפגם שיש לתקן. לפי המדרש כאמור, משה נאלץ להעיר את העם ולהוציאם מהמחנה כדי לקבל את התורה. כדי "לתקן" את התנהגות אבותינו, נהוג לייחד את ליל שבועות ללימוד תורה. כל הלילה לומדים מתוך הספר "תיקון ליל שבועות" הכולל תמצית חמישה חומשי תורה, נביאים, המשנה והתלמוד.

* קישוט בירק

בחג שבועות נוהגים לקשט בירק את בתי הכנסת ואת הבתים. ההסברים למנהג הם:

א. זכר להר סיני, שלפי המסורת התקשט בירק ופרחים לקראת מתן תורה.

ב. על שום הביכורים שנהגו להביא לכוהנים בבית המקדש בירושלים.

ג. בחג שבועות מברכים על פרי העץ. התורה משולה לעץ: "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג', יח).

ד. קישוט בשיבולים לציון חג הקציר.

* יציקת מים

א. התורה משולה למים כפי שנאמר במדרש: "הוי כל צמא לכו למים, מה המים מסוף העולם ועד סופו כל התורה מסוף העולם ועד סופו, מה המים חיים לעולם, כך התורה חיים לעולם. . . מה המים משיבים נפשו של אדם כך תורה משיבה נפשו של אדם". לכן שופכים מים זה על זה כסגולה להצלחה ולהצלחת יבולי השדה.

ב. לפי האמונה מי שנשפכו עליו מים בשבועות, לא יאונה לו רע כל השנה.

* קריאת מגילת רות

הטעמים לקריאת מגילת רות בחג שבועות:

א. רות היתה גיורת שקיבלה על עצמה את התורה בלב שלם. בחג השבועות כולנו נחשבים במובן מסוים 'גרים' המקבלים על עצמם עולה של תורה.

ב. שבועות, לפי המסורת, הוא יום הולדתו ויום פטירתו של דוד המלך שנולד מזרעה של רות ובעלה בועז.

ג. חג שבועות הוא חג קציר שעורים וקציר חיטים. סיפור מגילת רות מתרחש בעת הקציר, וההיכרות בין רות לבועז מתרחשת בשעה שרות באה ללקט מתנות עניים במהלך הקציר: לקט, פאה ושכחה. המגילה פותחת בקציר חיטים ומסתיימת בקציר החיטים ושבועות הוא חג ביכורי קציר חיטים.

מגילת רות

יחידת הוראה זו על חלקיה השונים נלמדת על – פי תכנית הלימודים של כיתה ד' בסמוך לחג השבועות. היחידה עוסקת במגילת רות בכלל ובדמותה של רות המואבייה בפרט. נתוודע לסיפור המקראי כחלק מתולדות עם ישראל תוך הכרת דמויות שעיצבו וגיבשו את זהותנו כעם. נוכל להשוות את החברה המקראית, תרבותה ודפוסיה לערכים על פיהם אנו חיים כיום. התנהגותה של רות מזכה אותה בכינוי "אמה של מלכות" (בית דוד) על אף היותה מואבייה.

לפנינו תקציר סיפור המגילה, קווים לדמותה של רות ונושאים לדיון ולמחשבה.

סיפור מגילת רות

מגילת רות מספרת את סיפורה של משפחת אלימלך, משפחה מכובדת משבט יהודה שירודת למואב בעקבות רעב כבד בארץ. כעבור זמן קצר מת אלימלך. בניו: מחלון וכליון, נישאים לנשים מואביות: רות וערפה. עשר שנים מאוחר יותר מתים גם שני הבנים, מבלי שהביאו לעולם ילדים. נעמי, אשת אלימלך, נותרת עם שתי כלותיה. היא שומעת שתקופת הרעב ביהודה חלפה ומחליטה לשוב למולדתה. אלמנה, אם שכולה, חסרת כל ובלשונה היא "מרה" עומדת נעמי לשוב ליהודה. היא מפצירה בכלותיה לשוב לחיק משפחתן. נעמי מסבירה שאין לה בנים נוספים ליבם את כלותיה האלמנות ואין סיכוי שיוולד לה בן נוסף: "כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש, וגם ילדתי בנים. . . ." (רות א', יב). ערפה שומעת בקול נעמי וחוזרת למשפחתה, אך רות מתעקשת לדבוק בנעמי "ותאמר רות אל-

תפגעי-בי, לעזבך לשוב מאחרֶיך: כי אל-אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אלין--עמך עמי, ואלהיך אלהי. באשר תמותי אמות, ושם אקבר; כה יעשה יהוה לי, וכה יוסיף--כי המות, יפריד ביני ובינך". (רות פרק א' טז-יז).

נעמי ורות חוזרות לבית לחם. רות הולכת לשדותיו של בועז, קרוב משפחה של אלימלך, ללקט שיבולים אחרי הקוצרים, על פי מנהגי לקט, שכחה ופאה. בועז, בעל השדה, מבחין ברות ומתעניין בזהותה. לאחר שנודע לו מי היא, מבקש בועז מהקוצרים להיטיב איתה, ומבקש ממנה לא ללכת ללקט בשדות אחרים.

כשנעמי מבינה שרות מצאה חן בעיני בועז, היא מיעצת לה ללכת אליו לגורן ולשכב למרגלותיו עם תום יום העבודה ולאחר הסעודה. נעמי מדריכה את רות כיצד להתלבש וכיצד להתנהג. למחרת המפגש בגורן, מחליט בועז לקחת את רות לאישה. זיווג זה הוא ראשיתה של שושלת בית דוד: "ובעז הוליד את עובד. ועבד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד" (רות ד' כא-כב).

כדאי לשים לב:

שמות במגילת רות:

אלימלך - אלי הוא המלך

נעמי - מהשורש נ.ע.מ. כשנולדה נעם לאביה. בשובה של נעמי ממואב, היא מבקשת שיקראו לה

מרא - כי אינה ראויה לשם נעמי, ועתה היא מרה.

מחלון וכליון - נקראו כך בגלל סופם, מחלון מלשון מחלה, וכליון מלשון אבדון או השמדה.

ערפה - שהפנתה עורף לחמותה.

רות - מלשון רעות, חברות.

בועז - אולי נגזר מלשון עוז.

נושאים נוספים שניתן לדון ולהרחיב בהם: גאולה, ייבום, גיור, לקט פאה ושכחה.

דמותה של רות המואבייה

למעשה, אין הרבה מידע אודות רות במגילה. לא נודע לנו מראיה, גילה, חייה לפני הסיפור. לכך נדרשו חז"ל. על פי המדרשים השונים, הייתה רות אישה כבת ארבעים ויפה מאוד. משך הסיפור, מאז שובן של נעמי ורות ועד ליבום של רות הוא כשלושה חודשים – זהו זמן הקציר. זו היא אחת הסיבות לקריאת מגילת רות בשבועות. עובדה זו, כאמור, מהווה את הקישור לחג שבועות.

מי היא רות המואבייה?

איך כנגד כל הסיכויים, זכתה דווקא רות, הגיורת, המואבייה, האלמנה, הזרה, הענייה שחזרה עם חמותה – נעמי – ליהודה, לעלות מתחתית הסולם החברתי, להינשא לדמות מכובדת בקהילה? איך דווקא מזרעה נולד המלך דוד? איך הצליחה האישה העדינה והאצילית, לברוא מציאות חדשה משלה, ולא להיכנע לגורל מוכתב מראש של חיי אלמנות, עוני ונידוי חברתי שצפוי לנשים במעמדה? דמותה של רות מתגלה לפנינו בעזרת פעולותיה ודבריה.

מאפיינים בולטים בדמותה של רות:

א. נאמנות

ב. עצמאות ואומץ לב

ג. גילוי לב ויושר

ד. אחריות

תכונות אלה סייעו בידי רות להתוות את מסלול חייה מאותו רגע בו בחרה לקשור את גורלה בגורל נעמי, בארצה ובתרבותה.

א. נאמנות

סיפור מגילת רות, מתאר קורותיה של משפחה מכובדת מיהודה, אלימלך, אשתו נעמי ושני בניו מחלון וכליון, שיורדים מארץ יהודה, לארץ מואב בשל רעב כבד שהיה בארץ. במואב נישאים שני הבנים לשתי נשים מואביות, בנותיו של המלך, רות וערפה, וחיים שם כעשר שנים. האב נפטר, ולאחריו נפטרו בניו, מבלי שישאירו צאצאים אחריהם. נעמי מחליטה לחזור ליהודה ושתי כלותיה מחליטות לחזור איתה. נעמי שיודעת כי ביהודה מחכים לה חיי עוני ומחסור וסיכויי כלותיה להינשא שוב כנשים זרות אפסיים, מנסה לדבר אל ליבן שישבו לבית אביהן. ערפה משתכנעת, נושקת לחמותה וחוזרת לבית אביה, ואילו רות, דבקה בחמותה ומשמיעה הצהרת נאמנות שעד היום משמשת כבסיס בגיור:

”וַתֹּאמֶר רות אֶל-תַּפְּגֵעִי-בִי, לְעִזְבֹן לְטוֹב מֵאַחֲרַיִךְ: כִּי אֶל-אִשְׁרַת תְּלַכִּי אֵלֶיךָ, וּבְאִשְׁרַת תְּלִינִי אֶלֶיךָ--עַמֻּד עִמִּי, וְאֵלֶיךָ אֶלְהֵי. בְּאִשְׁרַת תְּמוֹתֵי אֲמוֹתַי, וְשֵׁם אֶקְבֹּר; כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי, וְכֹה יוֹסִיף--כִּי הָמוֹת, יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶיךָ.” (רות, א' טז-יז)

בכך נוטשת רות את בית הוריה, את דתה, את מולדתה וארצה, ומתחייבת לקשור את גורלה בגורל חמותה. כלומר מתחייבת לדבוק באמונה היהודית ולדאוג לנעמי עד יום מותה. רות דבקה בחמותה "ותישק ערפה לחמותה ורות דבקה בה" (רות א' יד). דבקות בין בני זוג נזכרת בספר בראשית: "על כן יעזב איש את אביו ואמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (שם ב', כ"ד). דבקותה של רות בחמותה הוא מעשה שאיננו מובן מאליו ועל כך היא זוכה להערכה ולגמול.

שותפות גורל היא עניין שאין בו בחירה, אך שותפות הייעוד נעשית על ידי בחירה אישית. ההליכה אחרי נעמי ומה שייצגה, המשכיות המשפחה של בעלה המת והאמונה החזקה באלוהים, מעידים הן על בחירה עצמאית והן על נאמנות אין קץ.

ב. עצמאות ואומץ לב.

כבר במואב מפיגנה רות אומץ לב ועצמאות. כנסיכה מואבייה (על פי המדרש), היא בוחרת להינשא ליהודי, ולא לדמות מכובדת מבני עמה כפי שציפו ממנה. לאחר מות בעלה, למרות שלא היו לה ילדים, בחרה באומץ לב לעזוב את משפחתה, ארצה, אמונתה, תרבותה ואלוהיה, ובאצילות נפש דבקה בנעמי, בארצה, בדתה ובאלוהיה. בבחירה זו היא חשפה את עצמה לעתיד וגורל לא ידועים. יש המשווים בין רות לאברהם אבינו שעזב את ביתו ומולדתו לארץ כנען, מקום זר מבחינתו. יחד עם זאת, המדרש רומז כי רות עלתה באמונתה על אברהם, משום שאברהם קיבל הבטחה אלוהית כי פניו מועדות לארץ זבת חלב ודבש, וכי זרעו ירבה כחול אשר על שפת הים, בעוד רות עשתה בחירה בלא נודע כשאין באמתחתה כל הבטחה לעתיד טוב יותר, נהפוך הוא – נעמי אומרת לה שחייה יהיו קשים. הגעתה של רות בלילה אל הגורן ושכיבתה למרגלות בועז דורשים אומץ רב. רות מסתכנת בדבר היקר ביותר שיש לה – בשמה הטוב. היא לא יכלה לצפות מראש מה תהיה תגובתו של בועז כשתבקש ממנו שיגאל אותה: "ויאמר: מי את? ותאמר: אנכי רות אמתך, ופרשת כנפך על אמתך, כי גואל אתה" (שם, ג' ט). יתכן, שלאחר היחס המיוחד שגילה כלפיה בשדה היא שיערה שיענה לבקשתה בחיוב, אך היתה זו בקשה חריגה הן בדרך שבחרה לפנות אליו והן מעצם הבקשה.

ג. גילוי לב ויושר

בועז, שופט מכובד ביהודה, וכנראה בעל נכסים, הוא גם בעליו של השדה בו מלקטת רות שעורים. הוא מגיע לביקור בשדה ושואל אודותיה. בועז, מחלק לרות מחמאות על נאמנותה לחמותה מבלי להזכיר את מוצאה הזר. רות ישרה וצנועה אומרת מיד את האמת לגבי מוצאה: "מדוע מצאתי חן בעיניך להפירני – ואנכי, נְכָרִיָּה?" (רות ב', ז). נישואי תערובת לא התקבלו בעין יפה בחברה המקראית. אך רות מציגה את עצמה ללא היסוס וביושר.

ד. אחריות

רות, מהיותה דמות עצמאית, בוחרת לקחת אחריות על גורלה במספר צמתים מרכזיים. היא מחליטה להמשיך ולקשור את גורלה בגורל משפחת בעלה המת ולעזוב את כל היקר והמוכר לה, כולל את דתה ואמונתה, כדי ללכת לארץ זרה ובלתי מוכרת. היא מוכנה באומץ לשלם את המחיר שנדרש ממנה. כאשר נעמי ורות חוזרות לבית לחם היא לוקחת אחריות על פרנסתן ומצבן הכלכלי. כדי לכלכל את עצמן, רות יוצאת אחרי הקוצרים ומלקטת את שיבולי הלקט, השכחה והפאה כאחרון העניים. רות שהייתה נסיכה במואב לא בוחלת בעבודה קשה, מוכנה לכל עבודה כדי לפרנס את עצמה ואת חמותה. בצומת נוספת מתגלה האחריות של רות, בבואה אל הגורן, באופן שבו היא מכוונת את המציאות לקראת הקמת זרע למשפחת בעלה המת. יש במהלך זה הן אחריות והן אופטימיות בכך שהיא רואה חלון הזדמנות המאפשר לה לשקם את חיי משפחתה ולהעמיד יורש למשפחת נעמי. רות, "אם המלכות", הדמות הנשית המשמעותית במקרא אחרי ארבע האמהות: שרה, רבקה, רחל ולאה, מהווה סמל לגיורת בדומה לאברהם אבינו. זו שמצאצאיה נולד דוד המלך. גיורות רבות בימינו נקראות על שמה של רות.

נושאים לדיון

- ❖ מי הן, לדעתכם, הדמויות העיקריות במגילת רות. נמקו את בחירתכם.
- ❖ לאורך הסיפור המקראי, עומדת רות מספר פעמים על פרשת דרכים. מנו את המקומות והציגו את האפשרויות השונות, לדעתכם, שהיו לרות בדרכה.
- ❖ ספור מגילת רות מתרחש בתקופת הקציר. במהלכו נזכרים חוקים ומצוות הקשורים בקציר. מנו אותם, פנו למקורות מידע והסבירו אותם (לקט, פאה שכחה).
- ❖ בועז הוא היבם של רות. הסבירו את המושג "ייבום".
- ❖ מגילת רות מעלה מחשבות ורגשות כגון: אהבה, נתינה, ויתור, מצוקה, זרות, צער, שכול, נאמנות, אושר. בחרו אחד מהם הציגו אותו כפי שהוא מופיע בסיפור של רות. הביעו את מחשבותיכם ורגשותיכם.
- ❖ בפרק ד' פסוק טו' נאמר לנעמי על ידי אנשי העיר "... כי כלתך אשר אהבתך ילדתו אשר היא טובה לך משבעה בנים". מה דעתכם על האופן בו תופסים בני העיר את דמותה של רות?
- ❖ יש אומרים שרות המקראית היא פורצת דרך בימי המקרא. האם אתם מסכימים עם אמירה זו. נמקו את דעתכם.
- ❖ ספרו על מעשה שעשיתם המזוהה עם אחת מתכונותיה של רות. מצאו אתרים בהם ניתן למצוא יצירות אומנות המציגות את הדמויות המופיעות בספר רות. בחרו יצירה אחת. הסבירו מה שבה את ליבכם ביצירה, ומדוע?

מקורות

1. אריאל, ז' (1981). **ספר החג והמועד**. תל אביב: גרפוליט.
2. לאו, י.מ. (1988). **יהדות הלכה למעשה דברים שבעל-פה**. גבעתיים: מסדה.
3. מירסקי, א', מלצר, פ' וי' קיל (עורכים). (1990). תורה נביאים כתובים עם פירוש 'דעת מקרא'. ירושלים: מוסד הרב קוק.
4. נסים, ר' (1972). **גן הילדים בעבודתו**. ירושלים: דפוס אחוה.
5. רפל, י. (2002). **מורשת עם וארץ**. תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד.
6. תכנית הלימודים במקרא למערכת החינוך הממלכתית מגן הילדים עד כיתה יב (תשס"ג). ירושלים: מעלות.
7. חורשי אריה – חג שבועות. (אין ציון שנה). מאתר המרכז הפדגוגי באר – שבע.
<http://www.edu-negev.gov.il/mad/marianak/marpad-new/htm/shvoaot.htm> 7 באפריל 2010
8. פלג איציק – מחשבות לשבועות תשס"ה – מה בין רות המואבייה לאברהם אבינו. (2005). אתר המכללה האקדמית בית-ברל. 23 במרץ 2010
http://www.beitberl.ac.il/academic/education/chugim/Mikra/aley_moed/Documents/ali%20Oshavot%202009.pdf
9. אוסף יצירות בהשראת מגילת רות. (אין ציון שנה ומחבר). אתר מקראנט.
24 במרץ 2010.
<http://mikranet.cet.ac.il/pages/sub.asp?kwd=4062>
10. קס, מתיה – מגילת רות וחג שבועות. (אין ציון שנה). אתר מט"ח וקרן אבי חי. 25 במרץ 2010
<http://www.lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=4800>

היחידה פותחה ע"י אורנה משיח מרכז תכנון לימודים, הוראה והערכה מכללת בית ברל.
© כל הזכויות שמורות למכללת בית ברל.